

RONDDOLEN

Eenden in de polder

In de polder zitten veel eenden alweer op eieren. Op sommige plaatsen zijn jongen gesignaleerd. Vaak gaat het dan om halfgedomesticeerde dieren die in de directe nabijheid van de mens wonen. Eenden in een natuurlijke omgeving zijn voorzichtiger met extreem vroege broedsels, want zij zijn veel meer dan stads- en parkenden afhankelijk van het seizoensgebonden voedsel dat in de natuur voorhanden is.

Het zal dus nog wel ettelijke weken duren voordat er in de polder eenden met kuikens te vinden zijn. Als het eenmaal zover is, is dat vaak maar van korte duur. Er zijn maar heel weinig eendenkuikens die het tot volwassen dier weten te schoppen. Het is geen uitzondering dat een familie met tien of meer kuikens binnen een week compleet uitgerooid is. Op de oudervogels na dan.

Dat er zo weinig eendjes groot worden komt vooral door de toename van allerlei natuurlijke vijanden. Meeuwen en kraaien, maar ook reigers en vossen verschalken menig eendenkuikens. Ook de eieren zijn trouwens niet veilig.

Roofdieren worden veel minder vervolgd dan pakweg een halve eeuw geleden. Dat komt doordat mensen ze niet zo vaak meer als concurrent beschouwen. De tijd dat de eendenjacht een welkome en bijna noodzakelijke bezigheid was om voldoende eiwitrijk voedsel te bemachtigen, ligt ver achter ons. Het aantal vissers in de polder is eveneens sterk teruggelopen, zodat bijvoorbeeld reigers en snoeken ook veel meer jonge eenden wegvangen.

Toch is het zeker niet zo dat het aantal eenden in het buitengebied minder wordt. Blijkbaar blijven de kuikens die tot volwassen eend uitgroeien veel langer in leven dan hun voorouders en daardoor blijft de stand stabiel. Allerlei oorzaken spelen daarbij een rol. Zo zorgt de klimaatverandering ervoor dat eenden niet meer naar het zuiden hoeven te trekken om de winter te overleven. Juist tijdens die trek lieten vroeger veel eenden het leven, en wel vooral als gevolg van de intensieve jacht in Zuid-Europa.

Zo blijft de natuur altijd in beweging. Zaken waarover we ons zorgen maken komen vaak vanzelf op hun pootjes terecht en daar waar we geen problemen verwachten blijken onverwacht grote klappen te vallen. Dat is beslist geen reden tot zorgeloosheid, maar wel een reden om niet bezorgd te zijn. Ook in de natuur gebeurt geen ding bij toeval.

Hiet de Zwerf

OVER LEVEN

ZEEAREND – Twee zeearenden die vorig jaar een jong hebben grootgebracht in de Oostvaardersplassen, zijn bezig het nest opnieuw in gereedheid te brengen. Het ouderpaar was het eerste dat sinds de middeleeuwen in Nederland broede. De omgeving van het inmiddels 2000 kilo zware nest is niet voor publiek toegankelijk, maar Staatsbosbeheer heeft opnieuw een webcam bij het enorme bouwsel geplaatst, zodat belangstellenden via www.staatsbosbeheer.nl/zearend naar de verrichtingen van het verliedde stel kunnen kijken. De Oostvaardersplassen zijn volgens ecoloog Frans Vera groot genoeg voor vier of vijf paren zeearenden. Het vorig jaar geboren jong is zelfstandig en wordt nog regelmatig in de buurt van de ouders gesignaleerd. Overigens verblijven er sinds enkele weken in de Kop van Drenthe en het aangrenzende Groningen eveneens enkele (jonge) zeearenden. De roofvogels houden zich op in de natte natuurgebieden, waar voldoende voedsel is in de vorm van ganzen, eenden en vissen. Vogelaars zien de vogels in de buurt van het Schildmeer, het Zuidlaardermeer, het Leekstermeer, het Paterswoldse Meer en het Friesche Meer. **KORHOEN** – Het Nationale Park De Hoge Veluwe zet dit najaar gefokte korhoenders uit. De Raad van State heeft hiervoor toestemming verleend, nadat de rechtbank in Amsterdam het uitzetten eerder verboden had. Dat laatste gebeurde op verzoek van Stichting Faunabescherming, die bang is dat de tamme populatie een bedreiging gaat vormen voor de wilde korhoenders, 50 kilometer verderop op de Sallandse Heuvelrug. Dat is de laatste nog wilde korhoenderpopulatie in het land. Volgens de Raad van State voldoet het uitzetten van de dieren echter aan de internationale IUCN-richtlijn, die door het ministerie van LNV als vaste gedragslijn wordt genomen bij herintroductieprojecten van diersoorten. Een van de voorwaarden is dat de gekweekte vogels niet met dezelfde problemen te maken gaan krijgen als hun bedreigde wilde voorgangers. Uit onderzoek dat LNV inbracht bleek dat de belangrijkste oorzaken van het bijna uitsterven van de korhoender in Nederland – intensivering van de landbouw, toegenomen recreatiedruk en aanleg van wegen in het nieuwe leefgebied – zijn weggenomen. De kans dat de gefokte en geringde vogels hun 50 kilometer verderop levende soortgenoten zullen bereiken, is minimaal. Tussen de leefgebieden van de uitgezette korhoenders en de wilde vogels zijn onvoldoende "stepping stones", waardoor overbrugging van de afstand niet mogelijk is. Hugh Jansman, die vanuit Alterra betrokken is bij onderzoek naar de wilde populatie op de Sallandse Heuvelrug, reageert teleurgesteld. „In gevangenschap gefokte korhoenders planten zich zelden natuurlijk voort, krijgen antibiotica door hun voedsel en zijn gewend aan de veilige omgeving zonder roofdieren. Alle andere pogingen in Europa zijn stopgezet, omdat de dieren bij bosjes sneuvelen.“ Alterra ziet liever dat het Nederlandse natuurbeleid zich richt op het behoud van de resterende maar bedreigde populatie op de Sallandse Heuvelrug. Want zelfs die goed aangepaste populatie heeft moeite met overleven.

VERDER KIJKEN

maart: ▶ 16, 24: 19.30 uur, met de Nachtwachter op pad in de Leuvenumse Bossen (speciaal voor kinderen van 7 tot 11 jaar). Start: P-plaats Poolseweg te Leuvenum. Aanmelden: 026-4979100. ▶ 17: 9.00-17.00 uur, Dutch Birdingvogeldag in Congrescentrum De Werelt te Lunteren. Meer informatie: www.dutchbirding.nl. ▶ 17: 19.30 uur, tocht (speciaal voor kinderen van 7 tot 11 jaar) rondom kasteel Hackfort in Vorden. Aanmelden: 026-4979100. ▶ 17: 14.00 uur, excursie "Natuurbos in de polder" in het Harderbos, tegenover Harderwijk. Start: P-plaats aan de Sterweg. Aanmelden: 0341-426666 of www.natuurmonumenten.nl/agenda. ▶ 23: 13.30 uur, safari langs bekende bomen van Het Nationale Park De Hoge Veluwe. Reserveren: 0900-4643835 (op werkdagen, 20 cpm) of reserveringen@hogeveluwe.nl. ▶ 7: 14.30 uur, lezing "Orchideeën" door Jos Ketelaar in De Heimanshof, Wieger Bruinlaan 1 te Hoofddorp. Meer informatie: www.deheimanshof.nl. ▶ 14: 14.00 uur, excursie met boswachter. Start: Natuurcentrum Veluwe te Ede, Groot Ginkelseweg 2a, zijweg van N224, provinciale weg Arnhem-Ede. Aanmelden: 0900-835893. ▶ 21: 19.00 uur, excursie wildkans De Hinderkamp, circa 2 km van het Natuurcentrum Veluwe in Ede. Start: Groot Ginkelseweg 2a, zijweg van N224, provinciale weg Arnhem-Ede. Aanmelden: 0900-835893. Meer informatie: www.natuurmonumenten.nl. ▶ t/m 1 juni: tentoonstelling "Bloemen onder de loep; Linnaeus en vijf eeuwen verbeelding van het plantenrijk" in Teylers Museum te Haarlem. Meer informatie: www.teylersmuseum.nl.

● Eik. Foto Het Nationale Park De Hoge Veluwe

Alleen tussen november en januari vertoont de citroenvlinder zich in Nederland nauwelijks. In alle andere maanden kan dat wel en dan zijn er twee duidelijke piekperiodes: aan het eind van april en begin mei en later op de overgang van juli naar augustus. Op het eerste gezicht lijkt het alsof er elk jaar twee generaties actief zijn, zoals dat bij insecten wel vaker voorkomt. In werkelijkheid gaat het echter om één generatie, waarvan de verse exemplaren geboren worden in juli, om vervolgens als volwassen vlinder te overwinteren en in het vroege voorjaar weer uit de winterslaap te ontwaken. Onderzoekers veronderstellen dat dat komt doordat de vlinder ook een zogenaamde zomerslaap houdt. Daarbij zijn er afwisselend periodes van activiteit en van verstarring. Men denkt dat dat ritme ervoor zorgt dat de

Mongoolse herder heeft baat bij bescherming bedreigde takh

Paradepaard van de steppe

Mongolen kunnen de wolf wel schieten, het przewalskipaard dragen zij echter op handen. Het laatste wilde exemplaar verdween in 1969, maar dankzij een groep Nederlanders draaft de nationale trots van Mongolië alweer vijftien jaar op de steppen.

De datum staat in het geheugen van Inge Bouman gegrift. Op 5 juni 1992 wachtten honderden Mongolen op de luchthaven van Ulaanbaatar op de terugkeer van hún "takh". Als de Iljoesjin-76 in zicht is, komt de mensensmassa langs de landingsbaan in beweging. Zodra het Russische vrachtluchtvaartuig de laadklep opent, laat niemand zich meer door de douanebeambten tegenhouden. Iedereen probeert een glimp van de eerste zestien paarden op te vangen. Onder de klanken van een "morin khuur", een tweesnarige viool, taktelt een kraan de houten transportkisten op trucks die de dieren naar het 60.000 hectare grote bergsteppereservaat Hustain Nuruu zullen brengen. „Een ontroerend moment“, zegt de gepensioneerd orthopedagoge uit Rotterdam. „Dat hier ooit nog weer przewalskipaarden zouden lopen hadden we nooit durven hopen.“

Samen met haar man Jan (in 1997 overleden) en Annette Groeneveld staat zij in 1977 aan de wieg van de Stichting tot Behoud en ter Bescherming van het Przewalski Paard. Het oerpaard is dan in het wild al uitgestorven, voor de populatie in gevangenschap is het „vijf voor twaalf.“ Dertig jaar later stelt Bouman vast dat de toekomst van het nationale symbool van Mongolië er weer rooskleurig uitziet: 7400 kilometer van haar woonplaats galopperen verspreid over drie gebieden in Mongolië 284 przewalskipaarden in de vrije natuur. „Daarvan leven er 186 in het Hustai Nationaal Park. We zijn echter pas minder bezorgd als de populatie uit 400 tot 500 exemplaren bestaat.“

Schuldgevoel

De reddingsoperatie – een van de schaarse succesvolle herintroducties ter wereld – ging niet zonder slag of stoot. „Maar telkens kwamen we op het juiste tijdstip in contact met de juiste persoon. Niels Halbertsma, de toenmalige directeur van Wereld Natuur Fonds Nederland, zag ons plan wel zitten, al vond hij dat we de dieren niet zomaar de wildernis in konden jagen. „Laat ze in semireservaten geleidelijk wennen aan een leven in de vrije natuur“, was zijn advies. Via hem brachten de WNF-rangers 480.000 gulden op en wij konden van dierenuitruiten uit Europa en de VS de beste fokdieren kopen. Staatsbosbeheer wilde onze beesten als grasmaaiers gebruiken en stelde enkele natuurterreinen beschikbaar.“

De aanwas van het aantal veulens was zo groot dat er naar een uitzetgebied moest worden omgezien. „In 1986 komt prof. dr. Vladimir Sokolov, voorzitter van de Academie van Wetenschappen te Moskou, op onze weg. Hij zegt enkele expedities naar Azië op touw om geschikte terreinen te zoeken. Uiteindelijk rolt Hustain Nuruu als beste uit de bus. De Mongolen reageren heel enthousiast. De takh hoort bij hun cultuur en versterkt het nationale bewustzijn. Ze hebben ook een schuldgevoel. Het verdwijnen van hun heilige paard was een schande. Daarom stelden ze direct het gebied Hustain Nuruu beschikbaar. De ongerepte steppe

was ooit het jachtterrein van de laatste khan. In 1997 kreeg het, mede door de aanwezigheid van de takh, de status van Nationaal Park en vijf jaar later riep Unesco het gebied uit tot biosfeerreservaat.“

Vermenging

De leefomstandigheden voor het paard zijn redelijk spartaans. „Het klimaat is droog, de winters zijn lang en streng. Daarnaast zijn er veel wolven in het park, die niet bejaagd mogen worden. Ondanks hun dertien generaties lange gevangenschap weten de przewalskipaarden zich goed te verdedigen. Toch pakken de wolven elk jaar een kwart van de

veulens.“ Vermenging met huispaarden vormt volgens mevrouw Bouman de grootste bedreiging. „De takh heeft 66 chromosomen, een gewoon paard 64. Door kruising gaan unieke erfelijke eigenschappen verloren. Daarom houden rangers beiden rassen uit elkaar.“

De hulp van de Nederlanders beperkt zich niet tot het przewalskipaard. „De mensen die rond het park leven zijn net zo belangrijk. Zonder hun inzet en medewerking is bescherming van het steppereservaat onmogelijk, maar zelf zijn ze ook van dit gebied afhankelijk. Herders die vroeger hun vee in het park weidden, moeten nu rond het reservaat aan

de kost zien te komen. Overbegrazing is een groot probleem. Daarom helpt de Nederlandse regering families aan leningen en aan alternatieve bronnen van bestaan. Er zijn kaas- en yoghurtfabriekjes gebouwd. Vrouwen schaffen met microkredieten naaimachines aan. De bevolking volgt moestuincursussen en verbouwt in kassen groenten. Er zijn busjes gekocht om kinderen naar school te brengen. Ouderen hebben een fitnessruimte. Dergelijke zaken versterken het draagvlak onder de bevolking.“

De nomaden ontdekten inmiddels zelf dat de takh een belangrijke schakel in het ecosysteem is. Ze maken nu onderling afspraken over het beheer van de weiden en de waterbronnen. Daarnaast laten ze toeristen kennismaken met de rijke flora en fauna en met hun cultuur. Een verblijf in een ger, de ronde Mongoolse tent, behoort tot de mogelijkheden. „Sommige eigenaren hebben al geleerd hoe ze voor vegetarische gasten moeten koken. Zo is dankzij het przewalskipaard een geheel nieuwe dynamiek ontstaan.“

Een uitgebreide versie van dit artikel is te lezen op refdag.nl.

Willem H. Smith

● **Wolven pakken niet alleen przewalskipaarden, maar vallen ook het vee van herders aan. Met Nederlandse financiële steun zijn Mongoolse honden getraind om de roofdieren op afstand te houden.**

● **De takh, zoals de Mongolen het przewalskipaard noemen, draaft weer op de steppen. Op dit moment leven 284 exemplaren in de vrije natuur.**

Foto's Stichting tot Behoud en ter Bescherming van het Przewalski Paard

Verkenning

Luitenant-kolonel Nikolai Przewalski, door de Russische tsaar op pad gestuurd om de woestijnen van Centraal-Azië te verkennen, denkt in 1879 een tarpan, een uitgestorven paard, te hebben gevonden. De zoöloog Poljakoff, die de schedel en de huid bestudeert, helpt hem uit de droom: dit is een takh, het enige nog in leven zijnde paard in het wild. De ontdekking baart veel opzien, het steppediaar wordt handelswaar. Dierentuinen en grootgrondbezitters tonen belangstelling. Tijdens vaxpedities worden de hengsten en de moederdieren afgeschoten. De verweerde veulens gaan op transport naar Europa. Slechts 53 dieren overleven de barre tocht en worden verkocht. In 1969 wordt het laatste exemplaar in het wild waargenomen. Jan en Inge Bouman beseffen dat ook de nog in gevangenschap levende exemplaren gevaar lopen. De onderlinge uitwisseling is minimaal, de inteelt schrikbarend. Hun inmiddels opgerichte stichting weet 385 przewalskipaarden te traceren, verspreid over 75 instellingen in achttien landen. Daaruit worden een groot aantal exemplaren gevestigd, zodat tussen 1992 en 2000 84 dieren naar Mongolië kunnen worden gebracht. Hoe de bedreigde diersoort zich daar weet te handhaven, beschrijven Piet Wit en Inge Bouman in "The Tale of the Przewalski's Horse – Coming home to Mongolia" (KNNV Uitgeverij, Utrecht, 2006; ISBN 978 90 5011 236 9; 252 blz.; € 49,95). De auteurs attenderen tevens op de rijke fauna, de weelderige flora en de Mongoolse cultuur. De lezer krijgt de neiging zijn koffers te pakken! De film van Micaela van Rijkevorsel, als dvd bijgevoegd, maakt deze uitgave extra aantrekkelijk. De stichting doneert de opbrengst van het boek aan het Hustai Nationaal Park.

Informatie over de Stichting tot Behoud en ter Bescherming van het Przewalski Paard: 0186-574493 (dinsdag en woensdag overdag) en www.treemmail.nl/takh.

Citroenvlinder is fladderende lentebode van de bosrand

Ook al is de citroenvlinder bijna het hele jaar te zien, de meeste mensen beschouwen hem als een echte lentebode. Dit zachte voorjaar was het insect, uitgeroepen tot soort van de maand, al geregeld te zien.

Alleen tussen november en januari vertoont de citroenvlinder zich in Nederland nauwelijks. In alle andere maanden kan dat wel en dan zijn er twee duidelijke piekperiodes: aan het eind van april en begin mei en later op de overgang van juli naar augustus.

Op het eerste gezicht lijkt het alsof er elk jaar twee generaties actief zijn, zoals dat bij insecten wel vaker voorkomt. In werkelijkheid gaat het echter om één generatie, waarvan de verse exemplaren geboren worden in juli, om vervolgens als volwassen vlinder te overwinteren en in het vroege voorjaar weer uit de winterslaap te ontwaken. Onderzoekers veronderstellen dat dat komt doordat de vlinder ook een zogenaamde zomerslaap houdt. Daarbij zijn er afwisselend periodes van activiteit en van verstarring. Men denkt dat dat ritme ervoor zorgt dat de

vlinders langer leven.

De eerste exemplaren worden meestal gesignaleerd in februari, maar pas rond half maart nemen de aantallen toe. Daar moet wel

direct bij vermeld worden dat een en ander erg weerafhankelijk is. Dankzij de milde temperaturen waren er nu al vroeg regelmatig citroenvlinders te zien.

In het vroege voorjaar gaan ze op zoek naar een partner. De opvallend citroengele mannetjes zijn vooral langs bosranden en in parken te vinden. De vrouwtjes zijn

● **In het vroege voorjaar gaat de citroenvlinder op zoek naar een partner. De opvallend citroengele mannetjes zijn vooral langs bosranden en in parken te vinden. De vrouwtjes zijn zacht mintgroen van kleur.**

Foto C. J. van de Moerput

zacht mintgroen van kleur. Beide geslachten vertonen kleine rode middenvlekjes op de vleugels.

De vlinders hebben een kenmerkende, fladderende vlucht. Tijdens de balts kunnen ze ook achteruit vliegen. Na de paring legt het wijfje de eitjes. Ze legt ze een voor een op de onderkant van jonge blaadjes. Meestal zijn ze te vinden op sporkhout (ook wel vuilboom genoemd), soms op de verwante wegedoorn. Deze struiken zijn de voedselplant van de rupsen. Ze leven bij voorkeur op jonge struikjes, omdat de planten naarmate ze ouder worden, steeds meer gifstoffen bevatten.

Hun voedselvoorkoor houdt tegelijk in dat de verspreidingsmogelijkheden voor de citroenvlinder in een groot deel van Nederland tamelijk beperkt zijn. Sporkhout komt relatief weinig voor op kleigronden en gedijt daar ook niet al

te best. Het is dan ook typerend dat de verspreidingskaart van deze soort juist in het rivierengebied en in Zeeland de grootste witte vlekken vertoont. Ook in de Kop van Noord-Holland en in Noordwest-Friesland komt de soort minder voor dan elders in Nederland. De vuilboom wordt echter wel op veel plaatsen aangeplant in stedelijk groen. Dat is de reden dat de citroenvlinder toch in alle delen van Nederland tegenkomt. De citroenvlinder gaat de laatste jaren in aantal wat achteruit, maar vooralsnog neemt dat geen verontrustende vormen aan. De soort is veel talrijker dan een eeuw geleden en dat kan van de meeste andere dagvlinders niet gezegd worden. Dat neemt niet weg dat het nuttig is om de vinger aan de pols te houden, want wie zou deze fris gekleurde lentebode nu willen missen? Om goed in beeld te brengen hoe de citroenvlinder er voorstaat worden de waarnemingen speciaal deze maand zoveel mogelijk verzameld en vastgelegd. Dat kan via de website www.tel-mee.nl.

C. J. van de Moerput